„Atât de mult iubea Sfântul Diadoh pe Dumnezeu, încât plângea «că nu-l Iubește cât vrea», neștiind marea măsură a iubirii lui dumnezeiești din pricina smereniei, pe măsura iubirii sale. Și petrece într-o așa de fierbinte dorință după Dumnezeu, încât Acesta se slăvește, iar el se privește pe sine însuși «ca și când n-ar fi».“

Monah Theoclit Dionisiatul

EDITURA SFÂNTUL NECTARIE

ISBN 978-973-85817-6-0

TÂLCUIRI LA FILOCALIE 2

SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII

ED. SF. NECTARIE

TÂLCUIRI LA FILOCALIE

2

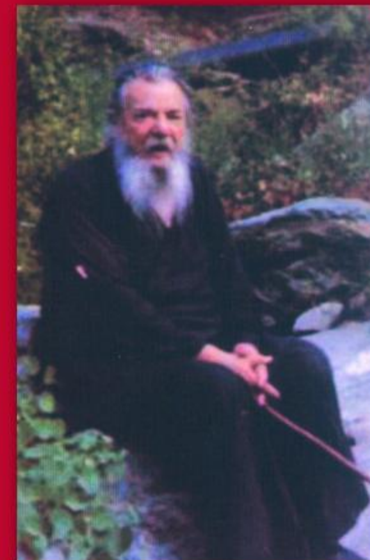
Monah Theoclit Dionisiatul

EDITURA SFÂNTUL NECTARIE

SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII

capetele despre cunoștință

„Se cade ca prin toate și mai ales prin pacea sufletului să dăm odihnă Duhului Sfânt în noi, ca să avem sfeșnicul cunoștinței luminând în noi pururea...“

Sfântul Diadoh al Foticeii

SFÂNTUL
NECTARIE
editura

TÂLCUIRI LA FILOCALIE

2

SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII

Traducere după ΜΟΝΑΧΟΥ ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ, ΤΑ ΕΚΑΤΟΝ ΓΝΟΣΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ, κείμενον-μετάφρασις-σχόλια
Ed. „Orthodoxos Kypseli”, Tesalonic, 1990

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

THEOCLIT DIONISIATUL, monah
Sfântul Diadoh al Foticeii : cele o sută de capete despre cunoştinţă / monah Theoclit Dionisiatul ; trad.: ieromonah Agapie. - Arad : Editura Sfântul Nectarie, 2008
Bibliogr.
ISBN 978-973-85817-6-0

I. Agapie, ieromonah (trad.)

235.3 Diadoh al Foticeii
929 Diadoh al Foticeii

MONAH THEOCLIT
DIONISIATUL

O SUTĂ DE CAPETE DESPRE CUNOŞTINŢĂ
TÂLCUIRE LA SFÂNTUL DIADOH

Traducere din limba greacă de
Ierom. Agapie (Corbu**)**

Tipărită cu binecuvântarea
Preasfinţitului Părinte
T I M O T E I
Episcopul Aradului

SFÂNTUL NECTARIE
editura

Arad, 2008

SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII

Prolog

Trăire filocalică, scrieri filocalice şi tâlcuiri la Filocalie

În foişorul de sus, unde erau adunaţi apostolii (F. A. 2, 1 ş.u.), s-a petrecut Taina cea mare a Bisericii, Taină din care de atunci şi până la sfârşitul veacurilor s-au hrănit şi se vor hrăni, generaţie după generaţie, toţi „cei ce sunt ai lui Hristos Iisus” (Gal. 5, 24). Din miezul de foc al Cincizecimii s-au adăpat şi s-au îndumnezeit minţile apostolilor, care au transmis ucenicilor lor această taină a unirii omului cu Dumnezeu, iar aceştia au transmis-o mai departe, până ce a ajuns astăzi la noi. Biserica s-a născut ontologic în focul Duhului Sfânt, pe care îl păstrează şi îl împărtăşeşte celor doritori şi pregătiţi. Trăirea conştientă a acestui foc este ceea ce Ortodoxia înţelege prin mântuire şi este tot una cu îndumnezeirea omului prin har. Dacă, aşa cum arată sinaxarul, Biserica nu a fost niciodată lipsită de sfinţi, atunci înseamnă că ea nu a fost niciodată lipsită de experienţa plenară a focului Cincizecimii. Se poate doar ca mădularele Bisericii care au ajuns la această trăire să fie într-o epocă mai numeroase decât în alta.

Aşa se face că există o trăire a lui Dumnezeu, prin unire cu El, prezentă mereu în Biserică. Pe măsură ce condiţiile istorice pe care Biserica le-a parcurs s-au schimbat şi s-au împuţinat trăitorii şi cunoscătorii din experienţă ai lui Dumnezeu, a apărut necesitatea consemnării în scris a învăţăturilor despre condiţiile de viaţă care fac posibilă această experiere şi trăire duhovnicească.

Aşa s-au născut scrierile filocalice în care sfinţii trăitori ai tainei Cincizecimii au scris din îndemnul Duhului „ceea ce au văzut cu ochii lor, ce au privit, ce au văzut şi au auzit, ca şi noi să avem împărtăşire cu ei" (cf. 1 In. 1, 1-3). Iar această împărtăşire a noastră este identitatea de trăire duhovnicească cu ei, către care ne povăţuiesc prin scrierile lor. Sfântul Siluan Athonitul era conştient de unitatea experienţei duhovniceşti a nevoitorilor din toate timpurile, şi de aceea spunea că monahii, în cazul în care toate scrierile filocalice s-ar pierde, le-ar putea scrie din nou din propria lor experienţă. Gândul Sfântului Siluan are şi un corolar: cei care au o experienţă şi o trăire identică sau înrudită cu a autorilor filocalici pot să ne tâlcuiască scrierile acestora, deoarece „au învăţat din cele ce au pătimit".

Scrierile filocalice s-au născut într-o epocă diferită de a noastră ca mentalitate, grai, educaţie, şi, de aceea, au un univers propriu. Duhul Bisericii şi al trăirii duhovniceşti se exprimă prin aceste date, caracteristice unui univers străin omului contemporan. În plus, omul nostru de azi se află sub influenţa spiritului secularist din fragedă pruncie, diferitele forme şi etape de şcolarizare împărtăşindu-i de toate, dar numai duh bisericesc şi viziune filocalică nu. Cu cât mai lumesc, mai secularizat e cititorul – monah sau laic – al Filocaliei, cu atât mai străin este el de duhul acesteia. Secularismul pătrunde astfel, vrând nevrând, în Biserică şi el înseamnă orientarea minţii, iar prin aceasta a întregului mod de viaţă, spre alte ţeluri decât cel al Bisericii, potrivit cu gândirea lumească formată de o şcoală atee şi de traiul într-o societate materialistă. Secularismul are propria sa structură de valori, propria sa spiritualitate, prin care înstrăinează mădularele Bisericii contaminate de el de

adevăratul duh bisericesc şi filocalic. În măsura în care cugetul filocalic nu e prezent, în aceeaşi măsură secularismul îşi face loc. De aceea, chiar şi pentru mulţi din cei „duşi la biserică”, Filocalia e adesea o „grădină ferecată şi un izvor pecetluit” (Cânt. Cânt. 4, 12) datorită duhului ei ascetic, dar şi a terminologiei sale speciale, a elementelor de antropologie patristică cu care operează, a scării de valori pe care o presupune, a modului în care foloseşte şi tâlcuieşte Scriptura.

În faţa acestor realităţi, întrebarea dregătorului etiopian: „Cum aş putea să înţeleg dacă nu mă va povăţui cineva?” (F.A. 8, 31) se naşte, chiar şi nerostit, în sufletul oricărui cititor sincer şi smerit al Filocaliei. De aceea, Duhul care l-a răpit pe Filip în văzduh şi l-a dus în preajma dregătorului, îndemnându-l să-i tâlcuiască Scripturile, acelaşi Duh a îndemnat odinioară pe unii dintre trăitorii sfinţi să scrie, spre povăţuirea noastră, aceste lucrări ascetice şi duhovniceşti, iar acum îndeamnă pe trăitori contemporani nouă să ne lămurească şi să ne tâlcuiască scrierile filocalice, având autoritatea propriei lor experienţe. Tâlcuirea unui text filocalic mijloceşte între autorul de odinioară şi cititorul de acum, între Sfântul de atunci şi căutătorul de azi al sfinţeniei, făcând mai explicite învăţăturile, dezvăluindu-le sensul şi ideile subînţelese, care se înţeleg şi se cunosc doar prin experienţă. După cum nu poate să existe o traducere perfectă dintr-o limbă într-alta, tot aşa nu există tâlcuire exhaustivă. Tâlcuirea poate începe de la elemente omeneşti: chestiuni istorice, de context teologic, social, filologic, etc. Este cazul tâlcuirilor academice, care au şi ele valoarea lor. Dar sunt şi tâlcuiri ale nevoitorilor şi trăitorilor focului Cincizecimii, tâlcuiri care îţi luminează drumul spre miezul de trăire al autorului filocalic, ţi-l

desluşesc, ţi-l îmbie, şi-ţi uşurează calea către acea trăire, tocmai pentru că s-au născut din experienţă şi au fost făcute din „îndemnul Duhului". O astfel de tâlcuire este în cele din urmă o povăţuire duhovnicească spre duhul şi miezul filocalic al vieţii bisericeşti. Iar acest miez filocalic este Duhul Sfânt, focul Cincizecimii întru care se cunoaşte Tatăl şi Fiul, prin care ne unim cu Dumnezeu şi prin care ne sfinţim, dobândind înfierea.

Astfel de tâlcuiri cuprinde seria de *Tâlcuiri la Filocalie*, începută cu *Cuvintele ascetice* ale Avvei Isaia, tâlcuite de Părintele Emilianos Simonopetritul. Continuăm acum seria cu *Cele o sută de capete despre cunoştinţă* ale Sfântului Diadoh al Foticeii, tâlcuite tot de un trăitor athonit, cuviosul monah Theoclit Dionisiatul. Dacă primul volum, al Avvei Isaia, vorbeşte, mai ales, despre condiţiile fundamentale ale vieţii duhovniceşti, respectiv relaţiile interumane, în acest al doilea volum, Sfântul Diadoh analizează viaţa personală de rugăciune, fără a trece cu vederea şi aspecte ale vieţii de obşte.

Sfântul Diadoh al Foticeii este un autor duhovnicesc din veacul al V-lea, despre care se ştiu puţine lucruri. Pentru această stare, de anonimat aproape deplin, s-a rugat, de altfel, el însuşi (cum vedem din capul 13), datorită smereniei sale covârşitoare. Ştim despre el că a fost episcop al Foticeii între 451-458 fiind un luptător împotriva ereziei monofizite, chiar dacă în timpul sinodului de la Calcedon încă nu era episcop. Despre el aflăm informaţii în *Istoria* lui Victor, episcopul Vitiei (sfârşitul sec. V) şi din *Biblioteca* Marelui Fotie. Scrierile sale sunt puţine, dar adânci, şi au influenţat decisiv scrisul duhovnicesc al autorilor de după el. Pe lângă *Capetele despre cunoştinţă*, Sfântul Diadoh ne-a mai lăsat şi un *Cuvânt la Înălţare*, în care se dovedeşte un

profund cunoscător al teologiei despre unirea neamestecată a celor două firi ale lui Hristos. De asemenea, mai avem de la el o serie de *Definiţii*, o *Cateheză* precum şi o *Vedere duhovnicească*, în care Sfântul poartă un dialog cu Cinstitul Înaintemergător pe diferite teme duhovniceşti.

În contextul de ansamblu al scrierilor filocalice, opera Sfântului Diadoh reprezintă un moment important şi literalmente crucial, deoarece în el se întâlnesc accentele deosebite ale simţirii duhovniceşti, întâlnite în *Omiliile* Sfântului Macarie, cu elementele valoroase, pozitive şi ortodoxe din scrisul Avvei Evagrie. Sfântul Diadoh duce mai departe învăţătura din *Omiliile* macariene despre simţirea duhovnicească, adăugând lămuriri teologice care întregesc teologia vieţii duhovniceşti. La el întâlnim expresii ca *simţirea minţii*, *simţire înţelegătoare* (mentală – spirituală), în care sunt adunate atât comorile macariene, cât şi filoanele păstrate în scrisul lui Evagrie. Deşi pe vremea Sfântului Diadoh Evagrie nu fusese condamnat, totuşi Sfântul, prin darul discernământului cu care era înzestrat şi pe baza propriei sale experienţe duhovniceşti, a reuşit să despartă elementele valoroase şi ortodoxe din învăţătura evagriană de cele eretice, pentru care Evagrie ulterior a şi fost condamnat. Aşa se face că *Cele o sută de capete despre cunoştinţă* sintetizează învăţătura despre simţirea duhovnicească a sufletului, specifică Sfântului Macarie, cu cea despre curăţirea progresivă a sufletului şi despre curăţia minţii, proprie curentului evagrian în care s-au format Sf. Ioan Casian, Sf. Nil Ascetul (sub al cărui nume au şi fost păstrate câteva din scrierile lui Evagrie), Sf. Marcu Ascetul şi alţi sfinţi nevoitori. „Termenii pe care îi foloseşte Diadoh sunt cunoscuţi de la Evagrie, dar au la el mai multă supleţe şi

acurateţe, fiind curăţiţi de exagerările gnostice şi origeniste”, scrie patrologul grec P. Hristou[1]. Dincolo de toate acestea, în primul rând se află trăirea personală şi experienţa Duhului Sfânt pe care Avva Diadoh le-a avut din belşug şi care sunt la temelia teologiei sale. În câteva cuvinte, principalele idei din aceste *Capete* sunt:

- legătura fundamentală între Taina Botezului şi viaţa duhovnicească, Botezul fiind sămânţa din care creşte viaţa duhovnicească;
- importanţa simţirii duhovniceşti a minţii care, sesizând „realităţile distincte din lumea nevăzută”, ne conduce în urcuşul către Dumnezeu;
- prezentarea legăturii dintre rugăciunea lui Iisus şi curăţia minţii şi înfăţişarea locului central pe care îl are această rugăciune în lupta cu gândurile, Sfântul Diadoh fiind unul dintre primii autori care ne dau învăţături practice despre rugăciunea lui Iisus;
- descrierea lucrărilor Duhului Sfânt asupra minţii omului şi desluşirea lor de diferitele lucrări şi influenţe înşelătoare venite din partea duhurilor viclene.

Toate acestea sunt câteva premise pentru adevărata cunoştinţă la care ajunge creştinul nevoitor, şi care e putinţa deosebirii binelui de rău. Apoi urmează înţelepciunea, ca putinţă de înţelegere a adevărurilor dumnezeieşti, şi în sfârşit, teologia, ca urmare a iluminării şi a vederii lui Dumnezeu. Pe calea dobândirii acestora, Sfântul Diadoh a fost socotit de toate generaţiile de monahi un povăţuitor sigur.

Pentru a arăta, dacă mai e nevoie, importanţa celor *O sută de capete despre cunoştinţă* pentru vieţuirea

---

[1] ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ, *ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ*, vol. 1, Tesalonic, p. 240.

filocalică, amintim că marele cunoscător al Părinţilor, traducătorul şi scoliastul Filocaliei în limba română, Părintele Dumitru Stăniloae, numea această scriere a Sfântului Diadoh drept „un tratat complet asupra vieţii duhovniceşti, scris de un om care a practicat-o”[2]. Iar Părintele Theoclit Dionisiatul, tâlcuitorul capetelor în volumul de faţă, socoteşte scrierea drept „arhetip al vieţii mistice, trezvitoare”.

Părintele Theoclit Dionisiatul (1916-2006), autorul tâlcuirii acestei cărţi, este cunoscut în Grecia ca un profund teolog patristic, un adevărat reper de gândire ortodoxă în „zilele cele din urmă”. În cele peste cincizeci de cărţi scrise atinge probleme de aghiografie, teologie patristică, comentarii patristice, atitudini teologice faţă de tendinţe eretice contemporane. În România e cunoscut mai ales prin cele două volume de *Dialoguri la Athos*[3], primul închinat monahismului athonit, iar al doilea rugăciunii minţii.

Rămâne ca iubitul cititor să guste el însuşi din nectarul Filocaliei, povăţuit de tâlcuitor spre dreapta înţelegere a scrierii, şi, în măsura împlinirii cu nevoinţă a celor scrise, să dea şi el mărturie, din propria-i trăire, „împreună cu toţi sfinţii” (Ef. 3,18) că „Iisus Hristos ieri şi azi şi în veci este Acelaşi” (Evr. 13, 8).

Traducătorul

---

[2] FR 1 (ed.2004) p.306

[3] În traducerea Pr. Prof. Ioan Ică, Ed. Deisis, Alba Iulia, 1994 în care, în vol. 1, p. V – XXXVIII se poate citi şi o temeinică prezentare a activităţii părintelui Theoclit, semnată de diac. Ioan I. Ică.

Temelia duhovnicească a vieții în Hristos

capul 1

Fraţilor, oricărei vederi [contemplaţii] *duhovniceşti să-i premeargă credinţa, nădejdea şi dragostea, dar mai ales dragostea. Căci acelea ne învaţă să nesocotim bunătăţile văzute; iar dragostea ne leagă sufletul însuşi de virtuţile lui Dumnezeu, adulmecând printr-o simţire a minţii urma Celui nevăzut.*

„Theoria" (vederea, contemplaţia) nu este ceea ce denumim astăzi cu acest termen. În terminologia Părinţilor ascetici, contemplaţia constituie o „vedere" diferită a minţii. În principal, ea se împarte în contemplaţie naturală şi supranaturală. Există însă şi o a treia, numită extaz.

Prima este mişcarea minţii spre zidire, în care aceasta cercetează creaturile „bune foarte". Prin aceasta, mintea este înălţată prin credinţă, nădejde şi dragoste la Ziditor şi cercetează „raţiunile creaturilor" (τοὺς λόγους τῶν ὄντων), şi chiar şi caracterul analogic dintre zidire şi Ziditor. În aceasta mintea înţelege, se minunează, se bucură, iubeşte, este recunoscătoare, se umple de dragoste.

A doua, contemplaţia duhovnicească, este constituită din mişcarea minţii în ambele regiuni, a lumii create

şi a celei necreate. Acolo doar prin intermediul zidirii. Aici însă, prin Sfintele Scripturi şi prin lucrarea Sfântului Duh, în mod analog cu iubirea „contemplativului”.

Cea de-a treia este cea a Apostolului Pavel, care „a fost răpit în rai şi a auzit cuvinte de nespus pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (2 Cor. 12, 4) şi de care s-au împărtăşit şi mulţi Sfinţi.

Contemplaţia de care vorbeşte Sfântul Diadoh este cea generală, *oricare contemplaţie duhovnicească*, însă cu siguranţă nu cea lucrată abundent de Duhul Sfânt. Altfel nu se explică recomandarea.

Dar Dumnezeu are, oare, virtuţi în sensul propriu al cuvântului? Sfântul Diadoh se referă din nou la virtutea lui Dumnezeu în capul 70, unde ea constituie o proprietate a lui Dumnezeu. Care dintre proprietăţi este însă? Sfântul Maxim Mărturisitorul distinge lucrările virtuoase de virtutea lui Dumnezeu. „Toate faptele cele virtuoase şi virtutea lui Dumnezeu sunt fapte ale lui Dumnezeu. Dar cele virtuoase sunt lucrate în timp, căci era vreme când nu erau. Dar virtutea nu e lucrată în timp, căci nu a fost un timp când ea să nu fi existat”[4].

Prin urmare, virtutea este împreună fără de început cu Dumnezeu. Care? Se pare că Sfântul Diadoh denumeşte virtuţi ale lui Dumnezeu toate însuşirile, atributele sau calităţile Lui, de care, prin har, se împărtăşeşte şi omul în Hristos, câtă vreme „este după asemănare, drept, adevărat, milostiv, îndurător şi iubitor de oameni”.

În dialogul *Vederea* dintre Sfântul Diadoh şi Sfântul Ioan Botezătorul, Sfântul Diadoh îl întreabă pe Înaintemergător: „Ce trebuie să credem că este virtutea

---

[4] *Capetele teologice,* 1, 50.

lui Dumnezeu?”. A răspuns: „Că este bun, fără formă şi cunoscut doar întru slavă”.

Iar în continuare arată că slava lui Dumnezeu nu o constituie o vedere oarecare simţuală, deoarece „este bine să se creadă că firea aceea este imaterială şi mai presus de formă pentru multa curăţenie”[5]. Dar vom mai reveni asupra consideraţiilor Sfântului Părinte despre „slava dumnezeiască” sau „lumina dumnezeiască”.

Simţire a minţii, în limbajul Părinţilor Mistici, este o calitate a puterilor sufleteşti corespunzătoare calităţii simţurilor trupeşti. „Fără simţirea înţelegătoare a minţii este cu neputinţă a gusta dulceaţa celor dumnezeieşti. Căci precum cel ce şi-a tocit simţurile faţă de cele supuse lor (…), aşa şi cel ce şi-a amorţit puterile sufleteşti cele după fire, prin patimi, le-a făcut nesimţitoare faţă de lucrarea şi împărtăşirea tainelor Duhului. Căci cel ce nu vede, nu aude şi nu simte duhovniceşte este mort, fiindcă nu este Hristos viind în el, nici el mişcându-se şi lucrând în Hristos”.

capul 2

Singur Dumnezeu e bun prin fire. Dar şi omul se face bun prin Cel cu adevărat bun, dacă îşi cultivă modurile vieţuirii. Din această stare nu se mai poate schimba, când sufletul, prin cultivarea binelui, a ajuns în Dumnezeu aşa de mult, cât poate vrea puterea care

[5] *Diadoque de Photice*, Ed. des Places, Paris, 1966, p. 173. După cum scriem şi în altă notă a cărţii, Sfântul Diadoh s-a ferit cu grijă să se refere la slava văzută a lui Dumnezeu datorită ereziei mesalienilor, care susţineau că vedeau fiinţa lui Dumnezeu, în timp ce era vorba de lumină demonică.

CUPRINS